Panoràmica sociopolítica del bilingüisme

Aina Moll
Coordinadora general de la Campanya de Normalització Lingüística de les Illes Balears

Abans de començar, vull confessar palesament que el títol de la meva intervenció depassa de molt les meves possibilitats, i estic segura que els qui m'escolten en són ben conscients: l'enorme complexitat de situacions de coexistència de llengües en el món d'avui fa pràcticament impossible –fins i tot a una persona molt més preparada que jo– traçar-ne una panoràmica en el curt espai d'una ponència.

La meva reflexió va encaminada a la comprensió de la situació sociolingüística i sociopolítica de l'estat espanyol i de les comunitats autònomes de llengua no-castellana, i més concretament les d e llengua catalana. Per això em limitaré al ventall de situacions que es troben en els estats multilingües de l'Europa occidental (amb l'afegit del Canadà i el Quebec, i de l'eslovè), ja que estic convençuda que, malgrat els recents canvis espectaculars de l'Europa de l'Est, que han despertat tantes esperances –i tants de recels– a molts estats occidentals, el nostre futur immediat s'ha de configurar a partir de les estructures polítiques actuals de l'àmbit europeu del qual formem part. Seguidament, prendré en consideració l'originalitat del marc polític establert per la Constitució Espanyola respecte d'aquests models, els elements comuns i les particularitats de les comunitats autònomes amb llengua pròpia, i les condicions en què al meu entendre és viable, dins el marc legal vigent, la normalització lingüística d'aquestes comunitats, entesa com a recobrament ple de la llengua nacional pròpia.

Convé recordar que les llengües europees actuals es formaren en un lent procés (que coneixem bé en el cas de les llengües romàniques) durant l'Edat Mitjana i s'estengueren segons la força d'expansió dels pobles que les parlaven, dels quals en gran majoria prengueren el nom. A l'inici de l'Edat Moderna el "catàleg" ja estava complert, i els territoris lingüístics delimitats. En endavant, el canvi de fronteres polítiques no ha implicat el de les fronteres lingüístiques (els grans imperis europeus no trasbalsaren els àmbits lingüístics), i la imposició –per la força o pel prestigi– d'una llengua reconeguda com a estatal, ha limitat les condicions de vida de les llengües territorials minoritzades, però no ha aconseguit desarrelar-les del tot. La presa de consciència d'identitat col·lectiva ha donat lloc a moviments de reivindicació lingüística i nacional en determinats moments i llocs, i s'han iniciat processos de normalització (molts d'ells encara en curs, i d'altres que tot just comencen) que han anat modificant la situació sociopolítica de diferents llengües i territoris.

La situació actual és d'una gran complexitat. En funció de la història i de l'estructura política, hi ha llengües "normals", que són instrument de comunicació i expressió de la seva comunitat en qualsevol nivell, àmbit o circumstància, i llengües "minoritzades",

que veuen les seues funcions usurpades, en major o menor grau, per una altra llengua més forta. El grau de minorització depèn de molts factors: del desenvolupament i la força que havien assolit abans de ser subordinades, de la durada de la subordinació i la capacitat de resistència dels seus parlants, del fet que la llengua tingui o no vida normal en altres entitats polítiques properes o llunyanes, etc. Però el corrent actual de la Humanitat (com al Renaixement, com en l'onada romàntica del s. XIX que produí la nostra Renaixença) és al recobrament d'aquestes llengües per part de les seves comunitats naturals. I aquest corrent és compatible amb un altre gran corrent d'unions supraestatals vehiculades per llengües de gran difusió que hauran de conviure, sense oprimir-les, amb les llengües "menors", veritables signes d'identitat de les seves comunitats, per damunt o al marge de les fronteres polítiques.

El bilingüisme dins un Estat multilingüe centralista.

En els estats oficialment monolingües, la llengua estatal és presentada com a signe d'identitat dels seus ciutadans. Tot l'Estat s'organitza com si no hi hagués cap altra llengua en el seu territori. Ella és l'instrument únic de comunicació en l'àmbit públic (oficial i no oficial), i vehicle únic d'ensenyament. Les altres llengües territorials, mancades de tot reconeixement i de l'accés a l'ensenyament i els usos públics, queden reduïdes als usos privats dels seus propis parlants. És el model de l'estat francès actual, fruit d'un llarg procés d'unificació lingüística i política; és el que hem patit a Espanya (importat de França) des dels decrets de Nova Planta fins a 1978, i el d'Anglaterra o d'Itàlia (on la unificació més tardana ha determinat una menor cohesió).

Aquesta estructura política té conseqüències socials i lingüístiques importants.

En els territoris de l'Estat que tenen com a llengua pròpia l'oficial de l'Estat, els ciutadans són monolingües i fins i tot incapaços d'imaginar que uns connacionals seus no tinguin la seva llengua com a pròpia («el español, lengua de los españoles»). L'escola i l'ús oficial generalitzat els proporcionen el coneixement i la pràctica de la modalitat estàndard de la llengua, que és assumida com a pròpia i usada amb naturalitat fins i tot en la relació interpersonal, mentre les característiques dialectals es reclouen a l'àmbit de la vida privada o de la població amb poca formació escolar i, reduïdes a la condició de "patuès" estan mancades de consideració social.

En els territoris de llengua diferent de l'oficial, s'estableix un ús diglòssic amb pes fortíssim de la llengua alta, que no sols domina en exclusiva en els àmbits formals, sinó també en la relació interpersonal entre parlants de les dues llengües. La situació sociolingüística del territori i les actituds i les pautes de comportament lingüístic són efecte d'eixa estructura política diglòssica. Els parlants de la llengua oficial són monolingües, i els de la llengua territorial són "bilingües desequilibrats" o "semilingües" (personalment, preferiria dir-los "diglòssics", ja que no tenen "mitja llengua", sinó dues mitges llengües, una per a les comunicacions de nivell alt, i l'altra per als usos privats). De la llengua oficial sols en coneixen la modalitat estàndard –i això els en dóna una falsa visió, de llengua única, vàlida per a tothom– i de la pròpia només la modalitat local; les altres modalitats els són més estranyes que l'estàndard foraster, i no reconeixen la unitat de la llengua, i sovint ni tan sols el seu nom. Analfabets en la llengua pròpia i alfabetitzats en la llengua oficial, consideren normal que aquesta domini els usos públics i la relació interpersonal amb els seus parlants: per a ells, és un "deure de cortesia" can-

viar de llengua en el tracte amb els parlants de la llengua forta, i no té sentit que aquests aprenguin una llengua que els és aliena i que "no serveix per a res".

Eixa situació de desprestigi i de manca d'ús formal ha perjudicat l'evolució de les llengües minoritzades, que només en casos excepcionals han assolit una codificació i una estandardització pròpia de les "llengües de cultura" (el cas més notable és, sens dubte, el del català). En certs casos, han quedat reduïdes a la condició de "patuès" i el procés de substitució lingüística de les seves comunitats ha avançat molt. La seva recuperació exigeix un procés de normalització –del corpus i de l'estatus–, que és impossible sense un canvi d'estructura política, però que el canvi polític, per si sol, no garanteix.

El bilingüisme en els estats oficialment multilingües.

En els estats que es reconeixen multilingües no s'ha produït la identificació estat-nació-llengua. Són estats constituïts recentment (en general, no tenen més de cent cinquanta anys, en la seva estructura actual); per la unió política de pobles diferents amb tradició cultural i lingüística pròpia (sovint compartida amb altres estats). No existeix una "llengua suïssa", ni una "llengua belga", ni una "llengua canadenca" o una llengua "iugoslava", ni "finlandesa" (el finès i el suec són les llengües oficials a Finlàndia).

L'estatut de les llengües d'aquests estats és en cada cas el resultat de complexos processos històrics, que han culminat generalment en estructures federals o quasi-federals en el moment de constitució de l'Estat modern (i ha estat sovint objecte de modificacions posteriors, com a conseqüència de conflictes polítics) per tal d'eliminar o reduir les tensions entre els diferents pobles de l'Estat.

La panoràmica sociolingüística i sociopolítica dels estats multilingües és, doncs, molt variada, com a resultat de factors diversos: les circumstàncies històriques que hi han menat, la relació de forces entre les llengües a l'interior de l'Estat i dins el conjunt de llengües d'Europa i del món, el principi –de territorialitat o de personalitat– que ha prevalgut en l'organització estatal, etc.

El cas de Suïssa, presentat generalment com a model de convivència de llengües i cultures, és l'únic cas d'organització confederal des de l'Edat Mitjana: sempre s'hi han respectat plenament la llengua i les institucions dels diferents cantons, i en constituir-se l'estat actual el 1848, la constitució recollí aquesta tradició. Així, l'oficialitat territorial hi ha funcionat d'una manera natural: dins una igualtat de les tres llengües oficials a nivell estatal, cada cantó té la seva pròpia com a única llengua de relació; administració, ensenyament, relació comercial, topònims,... s'expressen en la llengua cantonal, igual que en un estat monolingüe, sense que en cap cas l'existència d'una minoria de llengua diferent de la territorial hagi provocat conflicte –fins fa pocs anys, almenys; la mobilitat actual de la població ha fet aparèixer per primera vegada indicis de possible conflictivitat.

En la majoria de casos d'estats plurinacionals existeixen –o existien, almenys, en el moment de la seva constitució– fronteres lingüístiques interiors, que s'han respectat en l'ordenació lingüística. El principi de territorialitat és, doncs, el que s'ha aplicat en general, i és també l'únic que garanteix la salvaguarda de les diferents llengües nacionals i de la convivència de pobles diferents al si de l'estat. El principi de la personalitat (cooficialitat territorial, i tria de llengua per part dels ciutadans) que s'aplicà temporalment a estats o zones amb barreja lingüística (Finlàndia, per exemple, o la regió de

Brussel·les), ha anat cedint el pas a criteris territorials. Així, Bèlgica, dins una cooficialitat estatal, es divideix en tres territoris monolingües (flamenc, en neerlandès; való, de llengua francesa, i una petita zona de llengua alemanya) i una zona "bilingüe" (Brussel·les i el seu entorn) amb una doble administració neerlandesa-francesa, però on els ciutadans s'adscriuen als serveis (administratius, educatius, hospitalaris) en la seva llengua d'origen. No es tracta, doncs, d'un territori bilingüe, amb ciutadans que coneixen les dues llengües i trien la que volen usar, sinó de dues comunitats lingüístiques coexistents en un mateix territori. A Finlàndia, des d'una cooficialitat de dret personal establerta a la llei constitucional de 1919 i no derogada, s'ha passat (en successives lleis lingüístiques que la desenvolupaven) a una divisió territorial, on hi ha municipis monolingües finesos o suecs (Asland va ser reconeguda el 1921 com a província monolingüe sueca, i desmilitaritzada), i municipis bilingües; ara són oficialment bilingües tots els que tenen més d'un 8%, o més de 3.000 parlants de la llengua minoritària i es passa d'una condició a l'altra si s'alteren les proporcions.

El Canadà, oficialment bilingüe (i amb un comissari de les llengües oficials, designat pel parlament federal, per salvaguardar els drets lingüístics dels ciutadans) es divideix en "províncies" monolingües angleses, el Quebec que és monolingüe francès amb respecte de certs drets personals dels anglòfons, i províncies oficialment bilingües, on els francesos minoritaris veuen molt restringides les seves possibilitats de viure en la seva llengua.

Problemàtica sociolingüística dels estats multilingües.

També la problemàtica sociolingüística és d'una gran complexitat, en funció del grau de desenvolupament i de la correlació de forces de les diferents llengües dins l'estat mateix i de la seva distribució; del fet que siguin compartides o no amb altres estats, i del seu pes específic dins el concert de les llengües.

Problemes de convivència.

L'oficialitat territorial no és conflictiva en territoris lingüísticament uniformes, però sí en aquells on coexisteixen dues llengües oficials, sobretot si una de les llengües està en perill de substitució per l'altra més forta. Així, l'ordenament legal de Bèlgica, que entre nosaltres és presentat sovint com a modèlic, dóna lloc a conflictes, sovint greus, per motius de llengua: en els pobles monolingües fronterers de la zona bilingüe de Brussel·les, l'altra llengua hi és rebutjada sistemàticament; el monolingüisme de les institucions flamenques i valones de Brussel·les és total, i no hi ha cap protecció institucional per afavorir el bilingüisme dels ciutadans.

A Finlàndia, en canvi, amb poc més d'un 20% de població sueca (protegida per la llei, prestigiada socialment, amb serveis a disposició dels ciutadans i amb el suport del veïnatge de Suècia), cap de les llengües no se sent amenaçada, i l'unilingüisme és menys estricte: l'escola no és bilingüe, sinó sueca o finesa, però en els llocs bilingües els ciutadans tenen dret a triar la llengua d'ensenyament –i sovint els suecs trien el finès, per raons pràctiques–; com a segona llengua, poden triar entre l'altra llengua oficial o una d'estrangera. C. Laurén conclou la seva exposició sobre *Le suédois en Finlande*, publicada a *Politique et aménagement linguistiques* (obra col·lectiva dirigida per Jacques Maurais, Quebec, 1987) amb aquestes paraules: «El finès i el suec són llengües de cultura utilitzades en un ample ventall d'activitats. La cooperació escandinava

proporciona un fons comú cultural i tecnològic que fa que els finlandesos no sentin les seves llengües amenaçades per llengües de més gran difusió, com l'anglès o el rus. És cert que l'anglès fa la competència al finès i al suec en el camp, per exemple, dels informes escrits sobre recerca, però l'anglès no arriba, com a llengua de recerca, a l'*estatus* que el llatí tenia a Finlàndia fins al segle XIX, en què la majoria de les tesis de doctorat eren encara redactades en llatí».

Problemes per a l'autosuficiència de les llengües.

Aquestes paraules de Laurén ens menen a un altre grup de problemes del plurilingüisme estatal: el de la viabilitat de les diferents llengües en presència com a llengües de cultura modernes, suficients per a l'autorealització dels seus parlants dins el món actual i susceptibles de reconeixement internacional.

Per a complir aquestes condicions, una llengua necessita un "corpus" normalitzat (és a dir, un sistema codificat, transmissible per mitjà de l'escola, de l'administració i dels mitjans de comunicació a tots els seus parlants) i un gruix de població suficient perquè aquesta difusió sigui possible dins el món actual. Les llengües d'àmbit restringit amb estat propi (suec, noruec, danès...) troben en l'estructura i els recursos estatals mitjans suficients de supervivència (a condició que l'àmbit no sigui "massa" restringit: a Andorra el català, malgrat el seu caràcter de llengua oficial única durant segles, no ha tingut perspectives de normalització fins que les hem tingut nosaltres). Les llengües d'àmbit limitat a una part d'un estat plurilingüe ho tenen molt més difícil, si no hi ha una fèrria protecció interna. L'eslovè, per exemple, amb un règim d'estricte monolingüisme territorial dins l'estat iugoslau, satisfeia fins ara totes les necessitats d'una comunitat de dos milions de parlants, dins un sistema comunista d'una gran austeritat: un sol llibre per a cada matèria de cada nivell de l'ensenyament, tres revistes infantils per a diferents edats, a les quals els infants eren subscrits automàticament en arribar a l'edat corresponent, etc.; però la seva disposició a entrar dins una economia de mercat plantejava als eslovens un cúmul de problemes per a la supervivència lingüística, que amb la recobrada independència hauran d'afrontar durament.

Quan l'àmbit de la llengua és supraestatal, una política lingüística i una planificació comunes, almenys en les línies generals, són indispensables. És evident que les tres llengües oficials de Suïssa no podrien satisfer les necessitats dels seus parlants si aquests no fossin part de comunitats lingüístiques i culturals supraestatals. I tampoc si els suïssos, rebutjant la codificació estàndard de les respectives llengües, haguessin pretès crear una normativa adaptada als seus dialectes (la petita llengua rètica no té perspectives de normalització, a causa de la seva feble població –dins Suïssa mateix és reconeguda com a llengua "nacional", però no "oficial"– i perquè la manca d'una codificació generalment admesa la fa inútil com a vehicle de cultura).

Ara bé, quan la llengua és compartida per diferents estats (o per diferents comunitats autònomes, en el nostre cas), cal compartir-ne també la responsabilitat.

Problemes de planificació del "corpus" lingüístic.

En primer lloc, és indispensable un estàndard únic. Així, els valons i els suïssos francòfons segueixen l'estàndard francès i els suïssos alemanys el *hochdeutsch*, encara que és molt diferent dels dialectes suïssos. En el cas suís es tracta d'un fet tradicional, i

per tant comporta pocs problemes (si bé comença a plantejar-se'n algun, respecte de l'alemany); però quan es tracta de llengües de codificació recent, com el neerlandès, o de normalització d'una llengua que ha estat durant llarg temps en relació diglòssica amb una altra de més forta, i sense comunicació amb la branca mare que s'ha desenvolupat normalment, com és el cas del Quebec, els problemes són complexos i exigeixen una relació entre els estats, per desfer els prejudicis diglòssics i/o per salvaguardar les particularitats irrenunciables de cada grup.

Un exemple dels obstacles que suposa la inèrcia diglòssica i l'aïllament de la "branca-mare" el tenim en l'intent de normalització d'una llengua minoritzada al si d'un estat centralista, que està en curs a la Vall d'Aosta: la població francòfona (més ben dit, franco-provençal, amb diferències molt marcades respecte del francés estàndard), en el moment de la constitució del regne d'Itàlia (1861) entra a formar part d'un estat oficialment monolingüe i els seus habitants emprenen una lluita reivindicativa que dura prop de cent anys, fins a aconseguir, el 1948, un estatut d'autonomia, que estableix la igualtat entre les dues llengües (excepte en els processos judicials, exclusivament en italià). Ara bé, malgrat la tradició de reivindicació lingüística, l'italià s'hi manté com a llengua dominant (fins i tot en l'activitat del Parlament regional) i, segons Bernard Janin, *Le Val d'Aoste, tradition et renouveau*, la defensa a ultrança del "patois" per part d'un gran sector de la població que rebutja el francès que s'ensenya a l'escola i no el vol reconèixer com a propi, «posa en perill el desenvolupament cultural de la Vall». No hi ha cap relació institucional per a una política lingüística adient, ja que els estats italià i francès no hi tenen cap interès, i el govern regional no pot tractar amb l'estat francès; té relacions amb institucions paraoficials, com el CMIEB, que actuen en forma centralista i uniformitzadora, i s'encamina a una implantació del francès sense cap concessió a les particularitats locals, que fa pràcticament impossible un procés de normalització.

El procés del Quebec ha estat molt diferent: la normalització del corpus lingüístic era necessària i difícil, però els mitjans legals, econòmics i humans de què disposa el Quebec són molt grans, i França té un fort interès a relacionar-s'hi. Allí s'ha dut a terme una complexa planificació lingüística, en tots els camps: marc legal (la *Charte de la langue française*, i les lleis subsegüents), enquestes sobre la situació sociolingüística (*Rapport Gendron*), creació de nombrosos organismes oficials (especialment, *l'Office de la langue française* i el *Conseil de la langue française* , i, d'altra banda, una feina intensa de relacions internacionals, i especialment una forta relació institucional i acadèmica amb França, no gens subordinada, que inclou la recepció del canal principal de TV francesa. De fet, el procés de normalització del Quebec, molt més que el de Flandes o el de Valònia a Bèlgica, és el que ens pot interessar com a model a imitar.

Des d'un altre punt de vista, però, ens interessa especialment el cas del neerlandès perquè la llengua dels Països Baixos (mantinguda durant les dominacions espanyola i austríaca, i sotmesa a la política assimiladora de França a partir de 1794) no estava estandarditzada, ni disposava de codificació en el moment de constitució del Regne Unit, el 1814. En desfer-se aquest el 1830, la comunitat lingüística queda dividida entre Holanda, on el neerlandès és la llengua oficial, i Bèlgica, on ha de conviure amb el francès i l'alemany. Si en totes les llengües de cultura la codificació ha estat un procés difícil (sobretot en les que s'han codificat modernament), en aquest cas ho era més, per la necessitat d'establir una codificació comuna a dues entitats estatals, i perquè les

diferències dialectals són més pronunciades en el flamenc que en els parlars d'Holanda. El Tractat d'Unió signat l'any 1980 pels reis de Bèlgica i d'Holanda creà una estructura comuna de planificació lingüística, (amb un "Consell de Ministres", una representació parlamentària, un consell científic i un secretariat, amb membres flamencs i holandesos), dels quals s'espera la normalització definitiva.

Panoràmica del bilingüisme a Espanya. El marc legal.

La Constitució de 1978 converteix Espanya en un «Estat de les autonomies» que no és ni carn ni peix, ni centralista ni federal, que deixa explícitament de banda la identificació estat-llengua (no tant la d'estat-nació, que és proclamada a l'article 2 i fins a un cert punt desmentida immediatament amb la introducció del terme *nacionalidades*, sense especificar-ne el significat). Proclama la pluralitat de *lenguas españolas* (sense fer-ne la llista), dóna a la *lengua castellana* el caràcter de llengua oficial de l'Estat, que tots els espanyols tenen el deure de conèixer i el dret –no el deure– d'usar, i declara que *las otras lenguas españolas* seran també oficials en els respectius territoris, d'acord amb els seus estatuts. Fixem-nos que no hi ha cap jerarquització constitucional de l'oficialitat, en els territoris amb llengua pròpia; la jerarquització ha de venir, si de cas, dels respectius estatuts.

No es tracta, doncs, del marc legal dels estats centralistes en matèria lingüística, que fa impossible la normalització d'una llengua minoritzada. Però tampoc del sistema de l'estat federal, amb bilingüisme estatal i monolingüisme territorial, sinó precisament al revés: l'Estat, com a tal, té una única llengua oficial, i les Comunitats autònomes amb llengua pròpia són "bilingües".

¿És possible, dins aquest marc, el recobrament de les llengües nacionals no castellanes? Entre nosaltres, molts pensen que no. I és evident que si els estatuts autonòmics haguessin establert la igualtat de les dues llengües i els seus legisladors i governants els apliquessin generalitzant el bilingüisme a nivell oficial i deixant dominar la inèrcia diglòssica en els àmbits d'ús no oficial, les nostres possibilitats de normalització no haurien estat gaire més grans que les de la Vall d'Aosta.

Els estatuts d'autonomia no han jerarquitzat les dues llengües oficials (i només haurien pogut fer-ho a favor de la castellana, no ens hem d'enganyar), però han introduït una diferència molt important: la doble oficialitat, amb igualtat de les dues llengües quant a la seva condició d'oficials, però diferenciant-ne els motius. La formulació més clara n'és la de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya («1. La llengua pròpia de Catalunya és el català. 2. El català és *l'idioma* oficial de Catalunya, així com *també ho és* el castellà, oficial a tot l'Estat. 3. La Generalitat ha garantir l'ús *normal i oficial dels dos idiomes* (...) i crear les condicions necessàries per arribar a la seva plena igualtat quant a drets i deures dels ciutadans»). D'una manera o d'una altra, tots els altres estatuts recullen aquesta fórmula que, ben aplicada, fa possible la normalització ja que la doble oficialitat permet la utilització d'una sola de les dues llengües, i l'ús *normal* i oficial de la llengua pròpia justifica que l'Administració l'usi amb caràcter general (sempre que respecti el dret dels ciutadans –dret personal, doncs– a relacionar-s'hi amb l'altra llengua), i que l'administració perifèrica de l'Estat l'usi també, dins el territori autonòmic, al costat de l'oficial de l'Estat.

Monolingüisme de l'administració autonòmica, doncs, i bilingüisme de l'estatal en

els territoris no castellans. Si s'arriba a aplicar així, i si hi disminueix com cal que disminueixi el pes de l'administració central en aquests territoris, la nostra situació pot ser molt més satisfactòria que la de Brusel·les, i fins i tot acostar-se molt a la del Quebec.

Per aconseguir-ho, però, cal vèncer innombrables obstacles. El primer de tots, la mentalitat pròpia de l'uniformisme centralista, que fa que el Govern central i les comunitats autònomes de llengua castellana rebutgin instintivament l'oficialitat territorial no castellana, i d'altra banda, que amplis sectors de les autonomies no castellanes pensin que la normalització és impossible si no ens "alliberem" del castellà. (Donada la situació sociolingüística de les nostres comunitats, tal "alliberament" és impossible, fins i tot en la hipòtesi d'una total independència política: recordem els casos de Brusel·les i de Finlàndia). Perquè la normalització sigui possible, cal que sigui acceptada pel conjunt dels ciutadans de cada comunitat afectada, tant els autòctons com els de llengua castellana, i també pel conjunt de l'estat (tal com ho assumeix el punt 3 de la Constitució, que garanteix respecte i protecció a la pluralitat lingüística d'Espanya) i que en cada cas es posi en pràctica una política lingüística adequada a la seva situació específica.

La varietat de situacions.

Miraré d'esbossar una panoràmica de les diferents situacions, molt breu, perquè ja he abusat de la vostra paciència, i perquè cadascú de vosaltres pot aportar, per mitjà del col·loqui, molta més llum que jo a cada situació.

Val a dir que tenim uns problemes comuns, que deriven de prop de tres-cents anys d'uniformisme centralista, i que en major o menor grau es troben, com hem vist, en tots els processos de normalització: autòctons analfabets, immigrats que no han tingut ocasió d'aprendre la llengua del país, prejudicis i comportaments diglòssics, manca de normalització o d'estandardització de la llengua o rebuig localista de la llengua estàndard, manca de relació amb altres comunitats (de dins o de fora de l'estat espanyol) amb les quals compartim una mateixa llengua, manca de mitjans econòmics i humans per atendre totes les necessitats d'una llengua de cultura autosuficient, etc.

Hi ha, però diferències considerables, entre les llengües i entre les comunitats afectades, que determinen processos diferents i exigeixen planificacions lingüístiques també diferents. Miraré d'enunciar-les simplement:

L'euskera. Factors negatius: àmbit molt restringit (i encara dividit entre dos estats) i singularitat absoluta, que farà necessària una llarga etapa d'ús bilingüe sistemàtic per part de l'administració (i no parlo del greu problema del terrorisme i els seus terribles efectes sobre la societat basca). Factors positius: la ferma reinvindicació de la llengua com a signe d'identitat dels bascos (fins i tot per part dels qui no la coneixen), i un sistema de concert econòmic que proporciona al govern basc uns mitjans que aquest no escatima a la tasca normalitzadora.

El gallec. Factors positius: el seu coneixement generalitzat per part dels autòctons, i la facilitat del seu aprenentatge per part dels forasters. Factors negatius: el seu distanciament de la branca portuguesa (de la qual és tronc), que, unit a la manca de relació amb Portugal, ha impedit que s'establís un procés semblant al del francès al Quebec o al del neerlandès. Les dificultats que comporta establir i difondre una codificació pròpia, la desvinculació de la tradició literària medieval i de la producció portuguesa

moderna, el desprestigi de la llengua als ulls d'amplis sectors dels seus propis parlants i la divisió d'opinions dels gallecs conscienciats, constitueixen una problemàtica que l'administració i la intel·lectualitat gallegues han d'afrontar en la seva planificació.

El català. a) En el conjunt del seu àmbit geogràfic. Factors positius: D'una banda, la seva gran tradició literària i científica i la seva codificació ben implantada, que el fan apte com a llengua de cultura moderna normal; d'altra banda, la seva semblança amb el castellà, que fa innecessari l'ús simultani de les dues llengües per part de l'administració i possible la comunicació interpersonal entre els parlants de les dues llengües. Factors negatius: la manca de consciència de la unitat de la llengua i la resistència a acceptar una modalitat estàndard comuna (no sols a la Comunitat Valenciana i a les Illes Balears, sinó també a Catalunya: les posicions dels defensors a ultrança del *català light* no són gaire allunyades de les dels *blaveros* valencians i els *gonellistes* mallorquins). Un altre factor negatiu és la manca d'unes relacions oficials entre les C.A. que la tenen com a pròpia (i més encara amb la resta del territori: Andorra, Aragó, la Catalunya del Nord i l'Alguer), que són indispensables per afrontar una normalització lingüística satisfactòria per a tots.

A cada territori en particular.

b) A Catalunya hi ha altres factors positius: la identificació dels autòctons amb la seva pròpia llengua (que el nom mateix d'aquesta expressa), la unanimitat i esperit de col·laboració de tot el ventall polític en els temes de llengua i el prestigi del català als ulls dels immigrats. El principal factor negatiu és l'alt percentatge d'immigració castellanoparlant, però té l'avantatge que no és recent (segons el cens de 1986, només el 5% de la població immigrada –31% del total– era arribada després de 1980).

c) A les Illes Balears, el factor positiu que representava fa quinze o vint anys el gran predomini de població autòctona ha desaparegut: estem encara (o hi estàvem, el 1986) tres punts per sota del percentatge d'immigració de Catalunya, mentre el desconeixement oral de la llengua hi era encara més alt; però la immigració és més recent i persisteix amb força (el 25% del total d'immigrats són arribats després de 1980), de manera que el percentatge de no comprensió del català és més alt (només unes dècimes) que al Principat. És un factor positiu el recent Acord Institucional per a la Normalització lingüística, que ha reunit totes les institucions autonòmiques i locals. Són factors negatius les actituds i comportaments diglòssics, que afavoreixen l'ús del castellà, i els recels anticatalans, traduïts en rebuig de la llengua estàndard –i fins i tot del nom de *català* en certs sectors de la població–, i en una defensa aferrissada de les particularitats locals, fruit en bona part de manipulació política, expressada molt sovint en castellà.

d) A la Comunitat Valenciana els principals factors negatius són els mateixos que he esmentat per a les Illes Balears, amb l'agreujant que la institucionalització estatutària de nom de *valencià* –ben legítim i amb molta tradició, però que afavoreix la confusió– facilita les posicions segregacionistes i alenteix el procés. També el fet (que sols es dóna ací) que una part del territori sigui de llengua castellana dóna a la problemàtica lingüística d'eixa terra característiques específiques.

Moltes dificultats, doncs, i molt diverses, en nombre i en grau; però cap que no hàgim trobat ja en altres comunitats. Per això pense, i defense de fa temps, que la normalització és possible si la volem tots... i si actuem en conseqüència.